

Lidia Wiśniewska-Nogaj

Nicolaus Copernicus University in Toruń, Poland

ORCID 0000-0002-6039-3948

Wioletta Kwiatkowska

Nicolaus Copernicus University in Toruń, Poland

ORCID 0000-0001-8374-1370

Klaps jako (nie)skuteczna metoda wychowawcza? Wokół przyczyn stosowania kar fizycznych – analiza wypowiedzi młodych dorosłych

Spanking as an (in)effective educational method? On the reasons for the use of physical punishment - an analysis of the statements of young adults

Abstract: This article examines the issue of corporal punishment, with emphasis on the reasons for resorting thereto and possible ways of its prevention. Although this topic is strongly present in pedagogical discourse, we offer a new perspective on the issue, especially concerning its empirical aspect. The first part of the article reviews Polish and foreign research on the topic, laying the groundwork for formulating our research problem and analyzing our results. The research problem comprises the analysis of the discourse surrounding the use of physical punishment as an educational method conducted on an online forum as part of a task in the educational project. Statements were analyzed qualitatively, *inter alia*, by using MAXQDA software. The article ends with conclusions and recommendations, underscoring the significance of the identified reasons for employing corporal punishment and highlighting the possibilities of its prevention.

Keywords: physical punishment, child, educational practice, upbringing, methods of upbringing, social attitudes, family.

Wprowadzenie

Truizmem jest twierdzenie, że wychowanie dziecka jest zadaniem niezwykle trudnym i obciążającym, do wykonania którego rodzice wchodzą z niemalym bagażem własnych doświadczeń. Kary fizyczne, w tym klapsy – podobnie jak inne zachowania i zwyczaje – są niejednokrotnie przekazywane z pokolenia na pokolenie. Szczególnie sytuacje trudne, stresowe, powodują, że dorośli mogą wykazywać reakcje, które są im dobrze wyuczone i z którymi mieli do czynienia dorastając. Zatem w wyniku posiadanych doświadczeń i wzorców rodzicielskich następuje również sięganie po tzw. łagodne formy karania fizycznego. Przyczyn tego stanu rzeczy można upatrywać w przyzwoleniu społecznym, a także niewiedzy w stosowaniu bardziej sprawiedliwych i humanitarnych sposobów postępowania rodzicielskiego. Doniesienia z badań empirycznych są jednym z możliwych kierunków, aby trend ten chociaż w jakimś stopniu zminimalizować w wychowaniu. Niestety wdrażanie wyników i wniosków z badań do praktyki edukacyjnej nadal pozostawia wiele do życzenia.

Celem niniejszego artykułu jest teoretyczna i empiryczna próba identyfikacji przyczyn stosowania kar cielesnych wobec dziecka w praktyce wychowawczej rodziny oraz możliwych form wsparcia rodziców i opiekunów. Ma zatem miejsce przywołanie istniejących wyników badań i analiz teoretycznych, a także wypowiedzi i opinii młodych ludzi, przyszłych wychowawców, nauczycieli i psychologów, którzy dzieląc się swoim doświadczeniem, szukają i proponują pewne możliwe ich zdaniem rozwiązania.

Kara fizyczna – rozważania terminologiczne

Na wstępie dalszych rozważań ważne jest, aby ustalić, co rozumie się przez termin kara cielesna lub fizyczna. W niniejszym artykule przyjęto definicję proponowaną przez Komitet Praw Dziecka Rady Europy, która mówi, że:

każde karanie, w którym została użyta siła fizyczna i które było zamierzone, by spowodować pewien stopień bólu i dolegliwości, bez względu na to, jak byłoby ono lekkie (www.coe.int/children).

Michael Donnelly (2005, s. 14) zwraca z kolei uwagę, na takie elementy pojęcia kary fizycznej jak: (1) intencja spowodowania bólu, ale nie urazu (2) kontrola lub korekta zachowania dziecka poprzez wykorzystanie siły fizycznej. Zatem zachowania, które powodują ból, ale nie powodują obrażeń, są uważane za kary fizyczne. Zachowania zaś, które grożą urazem fizycznym, nazywane są

przemocą fizyczną. Jednak w świetle badań kwestionuje się tradycyjną dychotomię kary fizycznej i nadużyć fizycznych (za: Knopf, 2021, s. 1).

W Polsce – mimo prawnego zakazu obowiązującego od 2010 roku (por. Wróbel-Chmiel, 2017) – karcenie domowe funkcjonuje w świadomości społecznej i wydaje się być nadal społecznie dopuszczalnym środkiem dyscyplinującym. Ponadto, liczne badania i analizy postaw Polek i Polaków wobec kar fizycznych (por. Makaruk 2013; Włodarczyk 2017; Makaruk i Drabarek, 2022) pokazują, że choć obserwuje się spadek liczby dorosłych je stosujących, to nadal nie zostały one całkowicie wyeliminowane. Dane zawarte w najnowszym raporcie Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę (Makaruk i Drabarek, 2022) wskazują, że trend odchodzenia od kar fizycznych utrzymuje się, ale proces ten wydaje się wymagać długotrwałej pracy nad zmianą świadomości społecznej i wyposażeniem rodziców w inne narzędzia wychowawcze.

Uwarunkowania zachowań rodzicielskich w wychowaniu względem stosowania kar fizycznych

Badania nad zjawiskiem krzywdzenia dzieci przez rodziców w trakcie wychowania pozwoliły na wypracowanie modelu zawierającego trzy kategorie uwarunkowań stosowanych metod wychowawczych: osobiste zasoby psychologiczne rodziców, cechy dziecka oraz cechy sytuacji kontekstowej tj. rodzaj związku małżeńskiego, otoczenie społeczne i zatrudnienie (Belsky, 1984). Do pierwszej grupy zaliczyć można wspierające doświadczenia mające znaczenie dla poczucia indywidualnego dobrostanu psychicznego, co przekłada się na zapewnienie wrażliwej opieki rodzicielskiej, która sprzyja optymalnemu rozwojowi dziecka. Kolejnym predyktorem stosowania kar cielesnych są doświadczenia z dzieciństwa. Osoby będące ofiarami kar fizycznych okazały się być również bardziej skłonne do powielania tych zachowań w stosunku do własnych dzieci (por. Hoffman i Prout, 2020). Problemy ze zdrowiem psychicznym rodzica (np. występowanie objawów depresji) były związane również z częstszym stosowaniem kar fizycznych. Matki, które dawały klapsy swoim dzieciom, zgłaszały znacznie więcej objawów zarówno depresji, jak i lęku (Combs-Orme i Cain, 2008) oraz miały wyższy poziom rodzicielskiego stresu (szczególnie istotny okazał się okres poporodowy i pierwsze dwa lata życia dziecka) (por. Chung, Lanier i Chen, 2021). Ryzyko stosowania kar fizycznych zwiększa też frustracja rodzica, jego wyczerpanie, strach (np. o przyszłość dziecka) i nieradzenie sobie z własnymi emocjami (np. złością) czy poczucie nadmiernego obciążenia czasowego przez rodzicielstwo (Feld, 2005). Znaczenie mają także wzajemne pretensje i brak spójności w decyzjach wychowawczych podejmowanych przez rodziców

lub opiekunów (Hoffman i Prout, 2020). Warto dodać, że wielu z nich ma tendencję do myślenia, iż dawanie klapsa jest konieczne i skuteczne, bowiem służy uspołecznieniu i podporządkowaniu sobie dziecka.

Druga grupa uwarunkowań dotyczy dziecka. Z jednej strony wiele badań pokazuje, że ani temperament, ani inne cechy dziecka same w sobie nie kształtują rodzicielstwa czy nie określają stosowanych narzędzi wychowawczych – to raczej diadyczne „dopasowanie” między rodzicem a dzieckiem determinuje rozwój relacji między nimi i wybór rodzicielskiej drogi (Putnam i in., 2002). Z drugiej – nie oznacza to, że właściwości dziecka są zupełnie nieistotne. I tak na przykład, dzieci bardziej skłonne do okazywania nieposłuszeństwa oraz te z niepełnosprawnością fizyczną lub intelektualną wydają się być bardziej narażone na karanie fizyczne (Combs-Orme i Cain, 2008). Z kolei badania nad rolą płci dostarczają niejednoznacznych rezultatów i wydają się być zależne np. od okresu rozwojowego (Ibidem).

Ostatnią grupę czynników tworzą tzw. kontekstowe źródła tj. związek małżeński, sieci społeczne i zatrudnienie. Są one jednocześnie przyczyną stresu i stanowią wsparcie, co może wzmacniać lub osłabiać kompetencje rodzicielskie. Pozytywne relacje małżeńskie (tj. niski poziom konfliktów, przemocy, stresu) i społeczne (np. bezpieczne sąsiedztwo) mogą służyć zwiększeniu dobrostanu psychicznego i poczucia własnej wartości, co w konsekwencji przekłada się na cierpliwość i wrażliwość wobec dziecka. Wysoki poziom ubóstwa, bezrobocia, przestępczości oraz niski poziom przynależności i spójności społecznej, często przekłada się na stosowanie klapsów (Callahan, 2011). Sytuację kontekstową tworzą także wspomniane już wcześniej uwarunkowania społeczno-kulturowe (takie jak np. przekonania, normy społeczne czy standardy zachowania promowane w danej społeczności i kulturze). Istotny jest także status społeczno-ekonomiczny – problemy ekonomiczne i nadmierne obciążenie finansowe, a także identyfikowanie się rodziców jako członków niższych warstw społecznych, może prowadzić do częstszego stosowania kar fizycznych i ich większej akceptacji (por. Masuda i in., 2019; MacKenzie, 2011).

Scott Feld (2005) zwraca uwagę z kolei na to, że pozytywny przekaz społeczny na temat kar cielesnych może nie tylko utrudniać rodzicom odrzucenie ich jako metody szkodliwej, ale również powodować nasilenie ich surowości. Z kolei według Catherine A. Taylor i Lauren Hamvas (2011) stosowanie kar fizycznych w stosunku do dzieci, wynika z dwóch kluczowych motywów: instrumentalności i postrzeganej normatywności. Rodzice uważali, że takie postępowanie jest wyrazem miłości a nie krzywdy, działaniem na rzecz promowania bezpieczeństwa i szacunku dzieci, „narzędziem ostatniej

szansy” (sprawdzającym się, gdy wszystkie inne sposoby np. odbieranie przywilejów zawodzą), sposobem poprawy zachowania i zmiany myślenia dzieci. Niektórzy rodzice podkreślali, że stosują klapsy dla podtrzymania własnego autorytetu lub jako środek odstrasżający ich dzieci od zachowań społecznych w późniejszym życiu (por. Szafran, 2017).

Karolina Halemba i Agnieszka Izdebska (2009) oprócz przytoczonych do tej pory przyczyn, zwróciły także uwagę na pewien paradoks: jeszcze nie tak dawno poparcie dla stosowania kar fizycznych było wygłaszane przez ekspertów, a kary uznawano za mające „dobroczynny wpływ na dzieci” (s. 3), gdy: 1) były stosowane przez rodziców wspierających emocjonalnie swoje dzieci i dbających o pozytywne relacje z nimi, 2) rodzice należeli do specyficznej kultury lub wymagały tego okoliczności życiowe, 3) rodzice mieli niskie wykształcenie i małe umiejętności komunikacyjne uniemożliwiające stosowanie innych metod. Trudno więc dziwić się zagubieniu rodziców, skoro na przestrzeni dwóch dekad zmienia się nie tylko społeczne postrzeganie kar cielesnych, ale również opinie profesjonalistów.

Warto jednak poczynić jeszcze jedną uwagę, która będzie miała szczególne znaczenie dla rozważań na temat możliwych sposobów oddziaływania, szczególnie wsparcia i edukacji. Joanna Włodarczyk (2017) zauważa, że obok rodziców, którzy z premedytacją stosują kary fizyczne (uznając je za dobry środek wychowawczy), są osoby, które sięgają po nie, bo w danej sytuacji nie umiały zachować się inaczej. Dla pierwszej grupy kara fizyczna jest instrumentem do działania, rodzajem narzędzia; dla drugiej – porażką i dowodem na utratę kontroli. Sięganie po kary fizyczne w momencie przeżywania silnych emocji, potwierdzają doniesienia ze wspomnianego wcześniej raportu (Makaruk i Drabarek, 2022).

Reasumując, w badaniach nad stosowaniem kar cielesnych najczęściej wykorzystuje się metody sondażowe dotyczące głównie postaw czy przekonań rodziców i opiekunów. Brakuje nadal syntetycznego podejścia w zidentyfikowaniu i opisanu przyczyn oraz propozycji rozwiązań ograniczających i zapobiegających karze cielesnej. W tej sytuacji konieczność i potrzeba kontynuowania badań w tym zakresie mają swoje uzasadnienie.

Założenia metodologiczne badań własnych

Badanie zostało przeprowadzone w latach 2020-2021 wśród uczestników kursu e-learningowego „Agresja realna i wirtualna – zjawisko, skutki, zapobieganie” dostępnego na platformie Navoica¹. Łącznie w kursie wzięło udział 200 studentów kierunków nauczycielskich, pedagogiki i psychologii. Na forum dyskusyjnym sformułowano problem o następującej treści:

Od dawna wiadomo, że dzieci nie wolno bić i że klaps jest przemocą. Ale... nadal są stosowane? Dlaczego? Jak wspierać rodziców w tym, aby wyeliminować klaps i przemoc z dyskursu o wychowaniu?

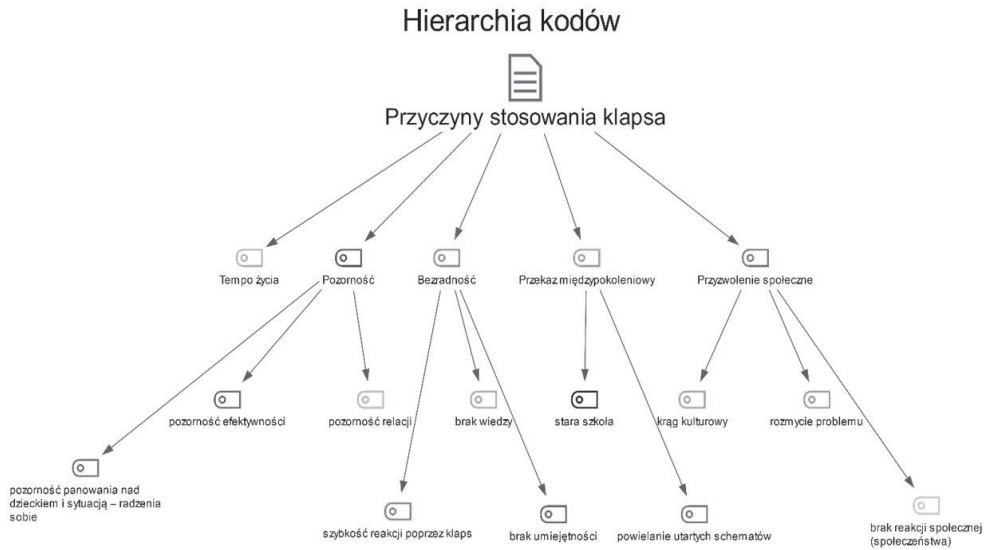
Dokonując analizy opublikowanych wypowiedzi poszukujemy odpowiedzi na następujące pytania: jakie są przyczyny stosowania kar fizycznych w wychowaniu rodzicielskim oraz jak można przeciwdziałać stosowaniu takich metod. Każdy post analizowany był pod kątem używanych przez studentów argumentów i odpowiednio kodowany. Warto dodać, że studenci mogli publikować posty anonimowo, stąd nie jest możliwe dokonanie analizy socjodemograficznej. Łącznie uzyskano 106 postów studenckich.

Wyniki uzyskanych danych zostaną przedstawione i omówione w następujący sposób: pierwszym krokiem będzie prezentacja utworzonych kodów i ich analiza jakościowa. Następnie zostanie przedstawiona analiza częstości występowania kodów dokonana przy użyciu programu MAXQDA. Na końcu zostanie pokazana analiza chmury słów.

Analiza wypowiedzi badanych

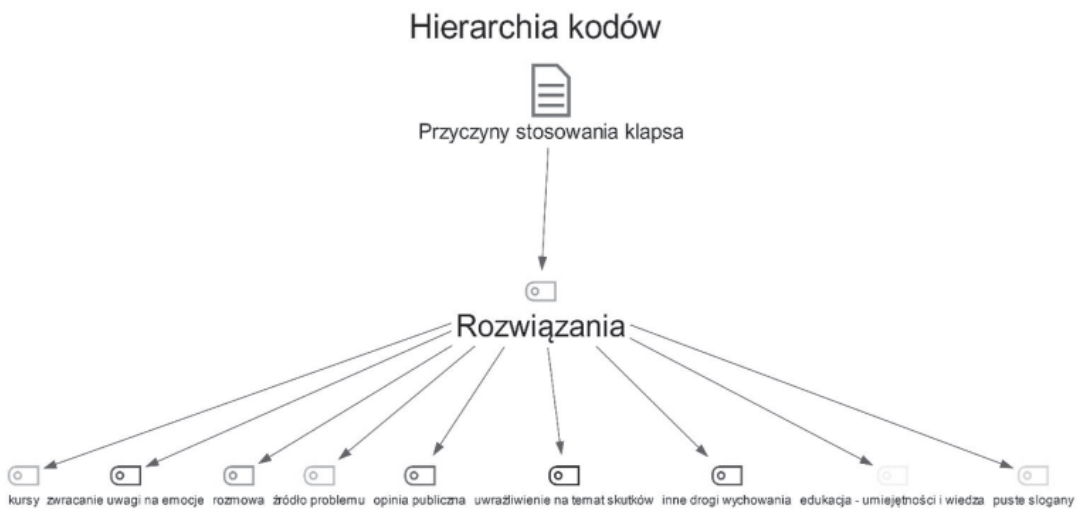
Po wielokrotnej analizie postów studentów wyodrębniono kategorie argumentów nadając im odpowiednie kody, które zostały uszczegółowione o dalsze podkategorie (Ryciny 1 i 2). Przyczyny i rozwiązania stosowania klapsów zostaną zaprezentowane i omówione oddzielnie. Warto dodać, że jeden post mógł być zaklasyfikowany do kilku kategorii kodów, w zależności od tego, jakie argumenty w nim zostały użyte.

¹ Kurs e-learningowy „Agresja realna i wirtualna – zjawisko, skutki, zapobieganie” realizowany był w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu w ramach projektu PO-WR.03.01.00-00-W034/18.

Rycina 1. Przyczyny stosowania klapsa - mapa kodów

Źródło: dane z badań własnych

Rycina 2. Propozycje sposobów wyeliminowania kar fizycznych - mapa kodów

Źródło: dane z badań własnych

Warto pokazać, jakie treści zawierały poszczególne kody, stąd zasadne wydaje się ich uszczegółowienie:

- a) *przyzwolenie społeczne* – brak reakcji społecznej, rozmycie problemu, krąg kulturowy. W tej kategorii znalazły się wypowiedzi wskazujące na to, że klapsy są usankcjonowane kulturowo, a przemocowe zachowania rodziców wobec dzieci nie wywołują negatywnej reakcji społecznej.
- b) *przekaz międzypokoleniowy* – powielanie utartych schematów, „stara szkoła”. Wypowiedzi zaliczone do tej grupy pokazują, że w opinii badanych rodzice sięgają do znanych im sposobów radzenia sobie z trudnymi zachowaniami dziecka, odwzorowując tym samym własne doświadczenia z okresu dzieciństwa. Ponadto, badani zwracali uwagę na mocno ugruntowane przekonanie o skuteczności kar fizycznych wobec braku alternatyw w praktyce wychowawczej poprzednich pokoleń i niejednokrotnie przekazywane dalej.
- c) *bezzradność* – brak umiejętności, brak wiedzy, szybkość reakcji poprzez klaps. Ta kategoria obejmuje argumenty, które wskazują na brak znajomości nie tylko innych metod wychowawczych, ale też brak wiedzy dotyczącej negatywnego wpływu kar fizycznych na dzieci. Studenci wskazywali także na to, że klaps może być metodą, która zadziała niejako od razu, stąd wydaje się on dla rodziców właściwym rozwiązaniem. Zwracali oni także uwagę na bezzradność rodziców w sytuacji konfliktowej, w tym brak umiejętności radzenia sobie i utratę przez nich kontroli oraz panowania nad własnymi emocjami.
- d) *pozorność* – pozorność relacji, pozorność panowania nad dzieckiem i sytuacją – pozorność radzenia sobie, pozorność efektywności. Według badanych rodzice sięgają po kary fizyczne, gdyż wydaje im się, że w ten sposób nie tylko wychowują dziecko czy utrzymują dyscyplinę, ale również mają złudne poczucie budowania z nim bliskiej relacji i skutecznego radzenia sobie z wychowawczymi problemami.
- e) *tempo życia* – badani zwracali uwagę na zabieganie rodziców, ich zmęczenie i brak adekwatnego wsparcia.

Ponadto, wyodrębniono kategorię zawierającą propozycje rozwiązań:

- a) *kursy* – badani proponowali organizowanie szkoleń poświęconych wychowaniu dziecka.

- b) *zwracanie uwagi na emocje dziecka* – badani podkreślali konieczność uznania emocji dziecka oraz wskazywali na potrzebę uczenia technik radzenia sobie z trudnymi sytuacjami.
- c) *rozmowa* – badani wskazywali na rolę dialogu w wychowaniu dziecka.
- d) *źródło problemu* – posty dotyczyły poszukiwania przyczyn trudnych zachowań i możliwości im przeciwdziałania.
- e) *opinia publiczna* – w tej kategorii była poruszana kwestia przyzwolenia społecznego na stosowanie klapsów, w tym braku społecznej reakcji.
- f) *uwrażliwienie na temat skutków* – według badanych istotne jest zwracania uwagi na skutki kar cielesnych, przede wszystkim w sferze psychicznej.
- g) *inne drogi wychowania* – badani wskazują na konieczność zmiany dotychczasowych nawyków, porzucenie dotychczasowych praktyk wychowawczych, skupienie się na budowaniu relacji opartej na wzajemnym zaufaniu.
- h) *edukacja* – badani zwracali uwagę na to, że należy rodziców i opiekunów wyposażyć nie tylko w wiedzę, ale też w konkretne umiejętności.
- i) *puste slogany* – tutaj pojawiały się argumenty, które pokazują, że istnieje rozbieżność między deklarowaną postawą a przekonaniem badanych.

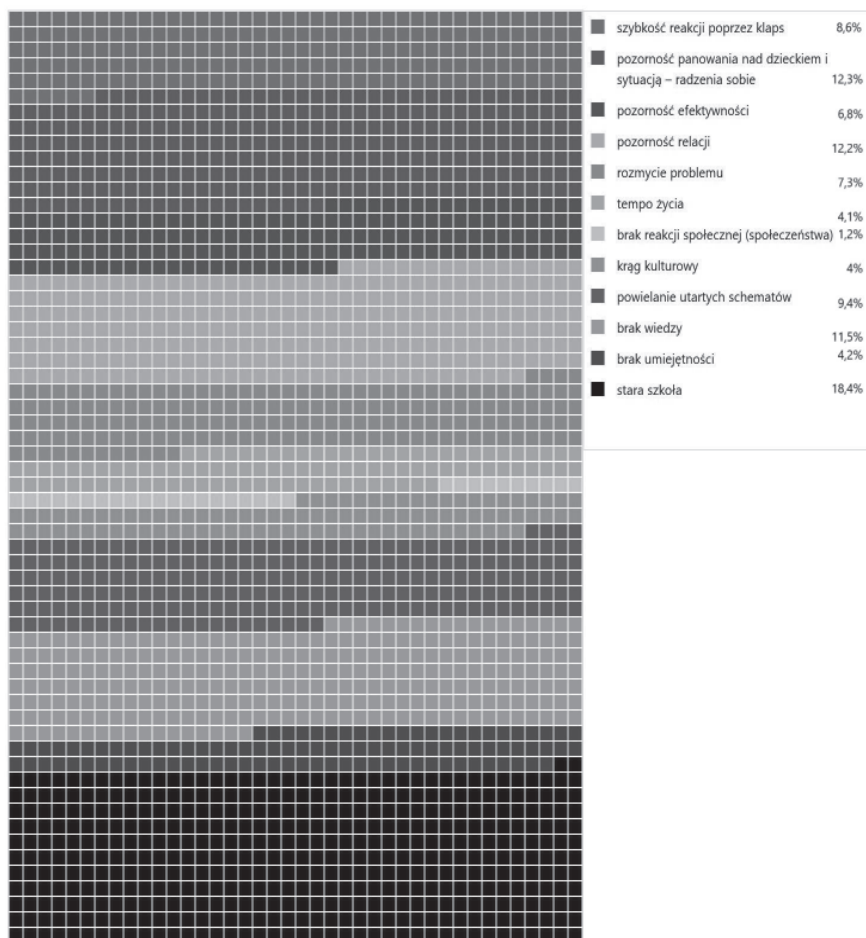
Narzędzia wizualne w analizie narracji badanych

Kolejnym krokiem będzie zaprezentowanie utworzonych portretów dokumentów, które pokazują sekwencję kodów (Rycina 3 i 4). Każdy z nich składa się z 2400 kwadratów za pomocą których odzwierciedlono częstości występowania kodów. W legendach portretów dokumentów uwzględniono wartości procentowe, które pokazują z jaką częstotliwością dany argument występował w postach osób badanych.

Najliczniej reprezentowane w wypowiedziach badanych były argumenty związane z przekazem pokoleniowym – szczególnie wiele kodów dotyczyło tzw. „starej szkoły” (18,4% -najczęściej występująca grupa kodów wśród wszystkich przyczyn). Badani wymienili nieco mniej argumentów należących do kategorii związanej z powielaniem utartych schematów (9,4%). Jednak można zauważyć, że prawie 1/3 postów poruszała te zagadnienia. Podobna liczba (niewiele ponad 1/3 wypowiedzi) dotyczyła pozorności klapsa – szczególnie liczne były argumenty dotyczące pozorności panowania nad

sytuacją (12,3%) i pozorności relacji (12,2%). Pozorność efektywności (6,8%) była mniej zarysowana.

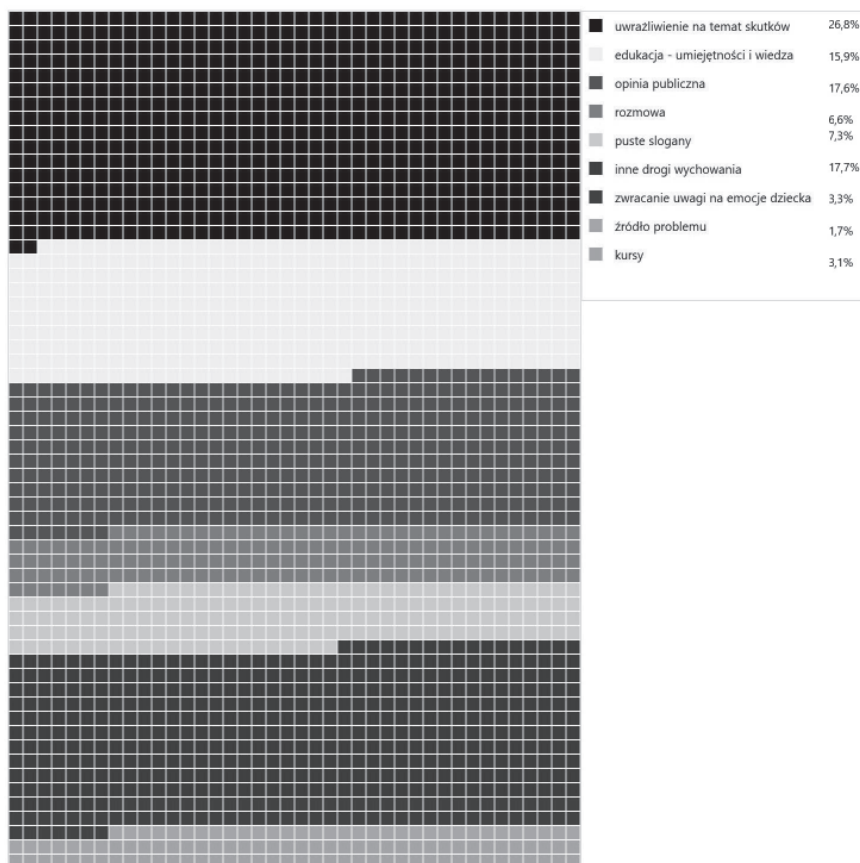
Z kolei kategoria dotycząca bezradności objęła prawie ¼ postów – przy czym studenci znacznie częściej pisali o braku wiedzy (11,5%) niż braku umiejętności (4,2%). Zwracali także uwagę na szybkość reakcji (8,6%). O rozmyciu problemu (tj. np. o tym, że klapsy nie są uznawane za przemoc) studenci wspomnieli w 7,3% wypowiedzi. Z kolei przyczyny związane z tempem życia (np. z czasowym obciążeniem rodziców) były obecne w 4,1% postów.

Rycina 3. Portret dokumentu - przyczyny

Źródło: dane z badań własnych

Badani do sposobów radzenia sobie zaliczali najczęściej: uwrażliwienie na temat skutków (26,8%), znaczenie oddziaływań opinii publicznej (17,6%), wskazywanie innych dróg wychowania (17,7%) oraz edukację (15,9%). Mniejsza liczba postów dotyczyła rozmowy (6,6%) i pustych sloganów (7,3%). Najrzadziej podkreślano: zwracanie uwagi na emocje dziecka (3,3%), poszukiwanie źródła problemu (1,7%) oraz znaczenie kursów (3,1%).

Rycina. 4. Portret dokumentu - rozwiązania

Źródło: dane z badań własnych

Ostatnim elementem była analiza frekwencyjna wszystkich słów kluczowych zawartych w wypowiedziach osób badanych. Niezbędne było skonstruowanie tzw. chmury słów w programie MAXQDA utworzonej na podstawie pojedynczych wyrazów. Narzędzie pozwoliło na wizualizację

najczęstszych słów – w tym wypadku występujących w postach napisanych przez studentów na forum dyskusyjnym. W centrum ryciny (ryc.6) znalazło się słowo *dziecko*, co oznacza, że występowało ono najczęściej w narracjach badanych. Być może wynika to z tego, że to właśnie dziecko jest najważniejszym podmiotem rozważań i dyskusji – wydaje się to paradoksem, gdyż stosowanie klapsa umniejsza tę podmiotowość dziecka. Nie oznacza to także, że dziecku wszystko wolno. Należy podkreślić, iż istnieje różnica między stawianiem granic i dbaniem o rozwój dziecka, a aprobowaniem każdego jego zachowania.

Rycina 5. Analiza frekwencyjna słów kluczowych

Źródło: dane z badań własnych

Na tle tych wszystkich słów wyróżnia się także słowo *przemoc* jako działanie agresywne wobec dziecka, zakłócające jego optymalny rozwój. Do innych dominujących słów kluczowych zaliczyć można miejsca wychowania i rozwoju dziecka: dom, rodzina, szkoła, społeczeństwo czy świat oraz elementy niezwykle istotne w wychowaniu takie jak: szacunek, rozmowa, relacja czy czas, uwaga, potrzeba. Słowa dominujące obejmują także emocje rodziców takie jak: bezradność, bezsilność czy agresja i strach.

Wnioski i podsumowanie

Wypowiedzi studentów pokazują, że przyczyn stosowania kar cielesnych należy szukać głównie w przekazach transgeneracyjnych – wynik ten jest zbieżny z licznymi doniesieniami badawczymi na temat powielania schematów i sięgania po metody znane z domu rodzinnego. Wraz ze

spadkiem roli autorytetów i niejednokrotnie rozbieżnymi informacjami eksperckimi, rodzice mogą nader chętnie sięgać po kary fizyczne jako to, co znane i skuteczne. Trafne wydają się więc propozycje badanych studentów, aby mówić o szkodliwości kar fizycznych i ich negatywnym wpływie na psychospołeczne funkcjonowanie dzieci. Ponadto, wypowiedzi badanych pokazują konieczność wskazywania innych metod wychowawczych oraz wyposażania rodziców w nową wiedzę i nowe umiejętności rodzicielskie, najlepiej przy wsparciu mediów. Warto w tym momencie zacytować słowa Elizabeth T. Gershoff, Shawna J. Lee i Joan E. Durrant (2017, s. 168):

szczególnie potrzebne wydają się interwencje, które przekładałyby dane naukowe dowodzące szkodliwości kar fizycznych na przyjazne rodzicom komunikaty i pomagałyby rodzicom zmienić ich postępowanie w sposób wspierający zdrowy rozwój dzieci.

Nie jest to zadanie proste, bo wymaga działań długofalowych, znacznych środków finansowych i czasowych, a może przede wszystkim – angażującego pomysłu. Agnieszka Izdebska i Karolina Lewandowska (2009) podkreślają to, co zostało już wielokrotnie powiedziane – że rodzic niemający innych narzędzi, może sięgać po przemoc. Stuart Shanker (2016) zwraca szczególną uwagę, że często *niegrzeczne* zachowanie dziecka jest efektem jego przeciążenia, swoistym wołaniem o pomoc w redukcji stresorów, a więc pewnym komunikatem. Istotne jest więc poszukiwanie powodu danej reakcji.

W części teoretycznej analizując przyczyny stosowania kar cielesnych, zwracaliśmy uwagę na problem dobrostanu i zdrowia psychicznego. Warto tutaj raz jeszcze powrócić do tych aspektów. Nie chodzi jedynie o frustrację czy bezradność, ale także o częste w naszej kulturze zawstydzanie rodzica i komentowanie jego działań czy zachowań dziecka, niejednokrotnie bez znajomości szerszego kontekstu. Takie sytuacje mogą wzmacniać stres rodzicielski i zwiększać ryzyko sięgania po kary cielesne niejako podwójnie – rodzic może odreagować na dziecku własne emocje oraz może czuć presję „zrobienia czegoś” z jego zachowaniem. Wątek ten był rzadko poruszany przez badanych – być może wynika to z braku ich własnych doświadczeń rodzicielskich.

Joanna Szafran (2017) zwraca uwagę na jeszcze jeden aspekt – w latach 90-tych XX wieku pojawiło się pojęcie źle rozumianego *wychowania bezstresowego*. Jak trafnie zauważa autorka:

zaowocowało to opiniami podzielanymi przez część obecnych dwudziestolatków, że współczesnym dzieciom brakuje dyscypliny (s. 65).

To przekonanie, trudności z selekcjonowaniem informacji (związane m.in. z mnogością i różnorodnością podejść do wychowania dziecka i często sprzecznymi informacjami na temat współczesnych metod wychowawczych), mogą skłonić rodziców do powrotu do surowszych narzędzi i do stosowania przemocy. I choć wypowiedzi studentów negują zasadność stosowania kar cielesnych, są one jedynie deklaracjami – dlatego też istotne jest rozwijanie także kompetencji wychowawczych ich jako przyszłych nauczycieli, pedagogów czy psychologów, aby w sytuacji trudnej nie tylko potrafili sięgnąć do innych niż przemocowe narzędzia, ale też umieli modelować pożądane zachowania np. rodziców czy innych opiekunów. Tylko mocne ugruntowanie przekonań o szkodliwości kar cielesnych przy jednoczesnym szerokim wachlarzu innych narzędzi wychowawczych, może skutkować tym, że ich obecny sprzeciw wobec stosowania kar cielesnych będzie trwały.

Reasumując prowadzone rozważania warto pochylić się nad niejako przewrotnym tytułem naszego artykułu. Liczne analizy (por. Szafran, 2017, Gershoff i Grogan-Kaylor, 2016; Heilmann i in., 2021; Cuartas i in., 2021; Kwiatkowska i Wiśniewska-Nogaj, 2022) pokazują brak skuteczności kar cielesnych i ich negatywny wpływ na dziecko – jednak mimo dowodów naukowych o praktycznie całkowitym braku korzyści nadal są one stosowane. Aaron van Dorn (2023) zastanawia się dlaczego tak się dzieje i co decyduje o ich trwałości jako metody wychowawczej. Być może kluczem jest – opisywana także przez badanych – szybkość reakcji. Kara fizyczna „zapewnia krótkotrwałe, natychmiastowe podporządkowanie się osobie dorosłej” (s. 154). Jak zauważa cytowany przez A. van Dorna (2023, s. 155) Andrew Grogan-Kaylor:

stosowanie klapsów może dać Ci godzinę ciszy lub godzinę lepszego zachowania (...), ale w dłuższej perspektywie doprowadzi do różnego rodzaju problemów.

Rodzicowi trudno może być jednak uznać klaps za narzędzie nieskuteczne, skoro widzi jego efekty. Ten paradoks wydaje się wymagać szczególnej uwagi w podejmowanej pracy z rodzicami.

Bibliografia:

- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 55, 83-96.
- Cuartas, J., Weissman, D. G., Sheridan, M. A., Lengua, L., McLaughlin, K. A. (2021), Corporal Punishment and Elevated Neural Response to Threat in Children. *Child Development*, 92, 821-832. <https://doi.org/10.1111/cdev.13565>
- Combs-Orme, T., and Cain, D. S. (2008). Predictors of mothers' use of spanking with their infants. *Child Abuse & Neglect*, 32, 649-57.
- Czyżowska, D., Oleszkowicz, A. (2010). Związek między rozwojem myślenia moralnego a tendencją do zachowań agresywnych w sytuacjach trudnych w okresie dorastania. *Psychologia Rozwojowa*, 15(2).
- Donnelly, M. (2005). Putting corporal punishment of children in historical perspective. W: M. Donnelly, M. A. Straus (red.). *Corporal Punishment of Children in Theoretical Perspective*, New Haven and London: Yale University Press, 41-55.
- Feld, S. (2005). Difficulties of Making Rational Choices Concerning Corporal Punishment of Children. W: M. Donnelly, M. A. Straus (red.). *Corporal Punishment of Children in Theoretical Perspective* (s. 152-162). New Haven and London: Yale University Press.
- Gershoff, E. T., Grogan-Kaylor, A (2016). Spanking and child outcomes: Old controversies and new meta-analyses. *Journal of Family Psychology*. Pobrane z: <http://dx.doi.org/10.1073/fam0000191>.
- Gershoff, E. T., Shawn, J. L., Durrant, J. E. (2017). Przeciwdziałanie stosowaniu kar fizycznych przez rodziców – obiecujące strategie interwencji. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 16(4), 166-204.
- Halemba, K. Izdebska, A. (2009). Kary fizyczne w wychowaniu dzieci – uwarunkowania i konsekwencje. *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 3(28), 1-26
- Heilmann, A., Mehay, A., Watt, R. G., Kelly, Y., Durrant, J. E., van Turnhout, J., Gershoff, E. T. (2021). *Physical punishment and child outcomes: a narrative review of prospective studies*. *Lancet*, 398, 10297, 355–364. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(21\)00582-1](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(21)00582-1)
- Hoffman, L. Prout, T. A. (2020). Helping parent spare the rod: Addressing their unbearable emotions. *The Psychoanalytic Study of the Child*, 73, 46-61.
- Izdebska, A., Lewandowska, K. (2009). Znaczenie profilaktyki krzywdzenia małych dzieci. *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 8(2), 6-11.

- Konwencja o prawach dziecka*, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., Dz.U. 1991 nr 120 poz. 526, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19911200526> (dostęp: 14.01.2023).
- Kwiatkowska, W., Wiśniewska-Nogaj, L. (2022). Dzieciństwo i rodzicielska kara cielesna : ku moralności i duchowości. *Studia z Teorii Wychowania*, 13(1), 81-95. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0015.8495>
- Makaruk, K. (2013). Postawy Polaków wobec kar fizycznych a ich stosowanie w praktyce rodzicielskiej. *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 12(4), 40-53.
- Makaruk, K., Drabarek, K. (2022). *Postawy wobec kar fizycznych i ich stosowanie. Raport z badań*. Warszawa: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.
- Putnam, S., Sanson, A., Rothbart, M. (2002). *Child temperament and parenting. Handbook of Parenting*, 2, 255-277.
- Shanker, S., (współpraca T. Barker) (2016), *Self-Reg. Jak pomóc dziecku i sobie nie dać się stresowi i żyć pełnią życia*. Warszawa: Mamania.
- Szafran, J. (2017). Kary fizyczne jako przejaw przemocy wobec dzieci. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 16(4), 55-80.
- Tomanek, P. (2017). „Poniżająca przemoc” czy „wychowawczy klaps”? Dyskursy na temat stosowania kar fizycznych wobec dzieci i ich ustawowego zakazu w Polsce. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*. 16(4), 9-34.
- van Dorn A. (2023). The strange endurance of corporal punishment. *The Lancet. Child & adolescent health*, 7(3), 154-155. [https://doi.org/10.1016/S2352-4642\(23\)00019-6](https://doi.org/10.1016/S2352-4642(23)00019-6)
- Włodarczyk, J. (2017). Klaps za karę. Wyniki badania postaw i stosowania kar fizycznych w Polsce. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 16(4), 81-107.
- Wróbel-Chmiel, A. (2017). Kary fizyczne w wychowaniu dzieci w percepcji rodziców odbywających karę pozbawienia wolności. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 16(4), 147-165.